

Economisch-Statistische Berichten

ALGEMEEN WEEKBLAD VOOR HANDEL, NIJVERHEID, FINANCIËN EN VERKEER*

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

25^E JAARGANG

WOENSDAG 2 OCTOBER 1940

No. 1289

COMMISSIE VAN REDACTIE:

J. G. Koopmans; P. Lieftinck; N. J. Polak; J. Tinbergen
en F. de Vries.

Secretaris van de Redactie: M. F. J. Cool.

Redactie-adres: Pieter de Hoochweg 122, Rotterdam-W.

Aangetceekende stukken: Bijkantoor Ruigeplaatweg.

Telefoon Nr. 35000. Postrekening 8408.

Abonnementprijs voor het weekblad, waarin tijdelijk is opgenomen het Economisch-Statistisch Maandbericht, franco p. p. in Nederland f 20,— per jaar. Buitenland en koloniën f 23,— per jaar. Losse nummers 50 cent. Donateurs en leden van het Nederlandsch Economisch Instituut ontvangen het weekblad gratis en genieten een reductie op de verdere publicaties. Adreswijzigingen op te geven aan de Redactie.

Advertenties voorpagina f 0,50 per regel. Andere pagina's f 0,40 per regel. Plaatsing bij abonnement volgens tarief. Administratie van advertenties: Nijgh en van Duijn N.V., Uitgevers, Rotterdam, Amsterdam, 's-Gravenhage. Postchèque- en girorekening Nr. 145192. Adres te Rotterdam: Erasmushuis, Tel. Nr. 31966.

INHOUD:

Blz.

Overheidszorg voor de woningvoorziening door Dr. Ir. H. G. van Beusekom	600
Vestiging van meer industrieën op de eilanden Curaçao, Aruba en Bonaire door Dr. W. C. Klein	602
Aanteekeningen.	
Overheidsmaatregelen op economisch gebied	605
Ingezonden stukken.	
Vergoeding van oorlogsschade in verband met molest- risico-verzekering door Mr. G.L.J. Mens Fiers Smeding bezet Naschrift van Dr. Ph. B. Libourel	605
Boekbesprekingen.	
Prof. Dr. Ernst Wagening: Wo komt das viele Geld her, bespr. door M. F. J. Cool	609
Statistiek en.	
Geld- en Wisselkoersen — Bankstaten	610

GELD-, KAPITAAL- EN WISSELMARKT.

De stemming op de geldmarkt blijft onveranderd gemakkelijk; in de noteringen voor discountpapier komt geen wijziging van beteekenis. In verband met de naderende 1-October- en 1-November-termijnen was er op de discountmarkt in den laatsten tijd voornamelijk belangstelling voor het kortlopende papier per deze data. Op 1 October immers moesten de banken, behorende tot de groep, die het driejarige schatkistpapier hebben overgenomen, daarop den tweeden termijn betalen, waarmee eenige tientallen millioenen gemoed waren, terwijl op 1 November in ons land steeds een verkrapting van de geldmarkt pleegt plaats te vinden door de krachtig toenemende behoefte aan circulatiemiddelen voor de betaling van huren, pachten e. d. Van het ruime aanbod, speciaal van zeer kort geld, maakte de schatkist gebruik door in het tijdvak voorafgaande aan den 1-October-termijn eenige millioenen aan daggeldleeningen op te nemen.

Voor de schatkist was 1 October een moment van omvangrijke geldbehoefte. Behalve de gewone maandelijksche betalingen vervielen rond 15 millioenen aan coupons, terwijl bovendien gelden disponibel moesten zijn voor ongeveer 25 millioenen losbare 3 pCt. Indië-leening. Het totale bedrag der financieringsbehoefte per dezen datum mag ruwweg aangenomen worden op 50 millioen, waarbij dan nog vervallende schatkistpromessen kwamen tot een bedrag, dat wellicht eveneens niet ver onder de 50 millioen ligt. Wat dien laatsten post betreft, kan men over het algemeen wel aannemen, dat de houders het vervallende papier door nieuw papier vervangen; maar in het onderhavige geval was er natuurlijk een redelijke kans, dat, voorzover het vervallende papier in handen was van banken, die het lange driejarige papier namen en daarop per 1 October de tweede storting moesten verrichten, deze instellingen het lossingsbedrag zouden gebruiken om aan dien stortingsplicht te voldoen. Juist om deze laatste reden was het ditmaal tevoren moeilijk te zeggen, in welke mate de schatkist een beroep zou moeten doen op de Centrale Bank, en in hoeverre de markt — met inbegrip van de 40 millioen storting op het bedoelde driejaarspapier — de behoefte zou dekken. De jongste weekbalans, afgesloten per ultimo September, toont een bedrag aan rechtstreeks bij de Centrale Bank ondergebracht schatkistpapier, dat 38 millioen hooger is dan de voorgaande week, toen dit cijfer in vergelijking met den daaraan voorafgaanden weekstaat met 16 millioen was teruggelopen tot 54 millioen. Af te wachten valt thans, hoe de cijfers per de komende week, wanneer de financieringsoperaties per 1 October achter den rug zijn, er uit zullen zien.

De kapitaalmarkt heeft de afgelopen week een zeer uitgesproken herstelbeweging op de obligatiemarkt te zien gegeven. Nieuwe feiten of omstandigheden, die de scherpe herstelbeweging kunnen verklaren, zijn moeilijk aan te geven. Weliswaar was de daling na de beursheropening voornamelijk van „technischen” aard, d.w.z. veroorzaakt door verkoopen uit portefeuilles waartegen debetposities liepen, maar het beëindigen van die verkoopen kon toch moeilijk een zo plotselinge en krachtige koersstijging verklaren als deze week was waar te nemen.

OVERHEIDSZORG VOOR DE WONING- VOORZIENING.

De tegenwoordige oorlogstoestand, die op zoo velerlei gebied zijn invloed doet gelden, heeft ook de woningvoorziening niet onaangetast gelaten. De stagnatie, die de economische ontwrichting in den aanbouw van woningen heeft teweeggebracht, is van ernstigen aard, al is de toestand in de meeste gemeenten gelukkig niet zoo, dat onmiddellijk moeilijkheden zouden moeten worden gevreesd.

Wij laten hier buiten beschouwing het feit, dat gedurende de vijf oorlogsdagen in ons land ruim 27.000 woningen zijn verwoest. Op zichzelf beschouwd is dit erg; bij een normaal voortgaande productie beteekent het echter een achterstand van niet meer dan ongeveer 8 maanden.

Erger uit een oogpunt van woningvoorziening is, dat de normale woningproductie gedurende een aantal maanden — dus reeds geruimen tijd vóór den 10en Mei — ernstig achterbleef bij de productie van vorige jaren en bij hetgeen in verband met de jaarlijksche toeneming der behoefte noodzakelijk moet worden geacht.

De achteruitgang van de woningproductie.

Naar de meening van verschillende deskundigen¹⁾ bedraagt de toeneming van de behoefte aan nieuwe woningen iets minder dan 40.000 woningen per jaar, namelijk ruim 30.000 voor de nieuwe gezinsvorming en circa 8000 ter vervanging van de woningen, die, hetzij door de ontwikkeling van het maatschappelijk leven, hetzij door maatregelen van de overheid (onbewoonbaarverklaring, sanering, enz.) aan hun bestemming worden onttrokken.

Gedurende de laatste 10 jaren was de woningproductie als volgt:

	Totale vermeerdering door aanbouw	Vermindering door opheffing van woningen	Netto vermeerdering woningvoorraad
1930	52.588	8.057	44.531
1931	52.092	9.022	43.070
1932	43.493	6.192	37.301
1933	46.967	5.341	41.626
1934	55.284	5.344	49.940
1935	48.400	5.407	42.993
1936	33.746	6.407	27.339
1937	32.219	7.242	24.977
1938	40.712	6.579	34.131
1939	38.768	6.560	32.208

Uit deze cijfers blijkt, dat de laatste jaren de productie in den regel de behoefte heeft overschreden. Slechts de jaren 1936 en 1937 vertoonen eenigen achterstand. De jaren 1938 en 1939 leverden een productie, die de behoefte vrijwel precies dekte. Doordat het aantal vervallen woningen iets beneden het aantal bleef, dat voor een regelmatige vernieuwing van den woningvoorraad wenschelijk is, bleef de netto-vermeerdering zelfs boven de behoefte.

Aan het einde van 1939 liet de teruggang zich echter reeds merken. Op 31 December 1938 waren 17.792 woningen in uitvoering; op 31 December 1939 slechts 13.295. Gedurende de maand December 1938 waren 2309 nieuwe woningen in uitvoering gebracht; in December 1939 slechts 650. Dit alles leidde tot een aanmerkelijken terug-

¹⁾ De Hoofdinspecteur van de Volkshuisvesting in zijn jaarverslag over 1932. Ir. L. H. J. Angenot in: „Over den toekomstigen omvang van den woningvoorraad in Nederland”. Tijdschrift voor Volkshuisvesting en Stedebouw. November 1935.

gang van het aantal nieuw gebouwde woningen gedurende de eerste maanden van 1940.

Behalve aan den ongewoon strengen winter is deze teruggang toe te schrijven aan de toenemende schaarschte aan bouwmaterialen en de daaruit voortvloeiende stijging van de prijzen.

Verschillende materialen, die geheel of gedeeltelijk uit het buitenland worden aangevoerd, waren reeds in het begin van dit jaar niet meer in voldoende mate te verkrijgen. Slechts de sterk verminderde aanbouw van woningen was oorzaak, dat aan de vraag naar materialen nog kon worden voldaan. De onzekerheid nam echter toe, of de aanvoer zou blijven doorgaan en of deze, voor zoover hij door den winter gestaakt was — de houtaanvoer uit Skandinavië —, in het voorjaar zou kunnen worden hervat.

Op 10 Mei werd ons land in den oorlog betrokken, en daarmee kwam de aanvoer vrijwel geheel tot staan. Gedurende de zomermaanden kon hij niet worden hervat, zoodat een ernstig tekort aan verschillende materialen dreigde. Zulks heeft geleid tot de bekende regeling, dat geen bouwwerken in uitvoering mogen worden gebracht zonder vergunning van den Regeeringscommissaris voor den Wederopbouw, die de aanvragen toetst aan de beschikbare hoeveelheid bouwmaterialen. Voorts heeft de Regeeringscommissaris voorschriften in het belang van een zoo economisch mogelijk gebruik van bouw materiaal gegeven.

Dit alles werkt belemmerend op den aanbouw, doch is onvermijdelijk. Een andere belemmerende factor is gelegen in de prijzen.

Sedert geruimen tijd bestaat in ons land een verbod tot verhooging der prijzen boven het peil van 9 Mei, doch in het bijzonder bij bouwmaterialen zijn er verschillende omstandigheden, welke een prijsverhoging wettigen. In de eerste plaats zijn er ernstige transportmoeilijkheden, die zich vooral bij zware artikelen als bouwmaterialen doen gelden. Voorts zijn niet altijd de juiste maten beschikbaar, waardoor men een grootere maat moet betalen dan men noodig heeft. Een tenslotte kan het voorkomen, dat een bepaald materiaal in het geheel niet verkrijgbaar is, zoodat men moet werken met vervangende materialen, welke nooit goedkooper maar altijd duurder zijn.

De statistiek van de kosten van het voor een arbeiderswoning benodigde bouw materiaal van de Hoofdinspectie voor de Volkshuisvesting vertoont het volgende beeld.

Tijdstip	Prijs van het materiaal	Indexcijfers		
		voor het materiaal 1914=100	Aug. '39 = 100	voor de totale bouwkosten. Aug. 1939 = 100
Midden 1936 (laagste punt)	f 1.087.—	100		
Midden 1937	„ 1.405.—	129		
Midden 1938	„ 1.323.—	122		
Midden 1939	„ 1.359.—	125	100	100
1 Oct. 1939	„ 1.685.—	155	124	116
1 Jan. 1940	„ 1.710.—	157	126	119
1 Febr. 1940	„ 1.764.—	162	130	121
1 Maart 1940	„ 1.765.—	162	130	121
1 April 1940	„ 1.811.—	167	134	123
1 Mei 1940	„ 1.821.—	168	135	125
1 Juni 1940	„ 1.844.—	170	136	126
1 Juli 1940	„ 1.957.—	180	144	131
1 Aug. 1940	„ 2.078.—	191	153	137
1 Sept. 1940	„ 2.123.—	195	156	140

Uit deze cijfers blijkt, dat het indexcijfer voor de totale bouwkosten sedert het begin van dit jaar is opgelopen

van 119 tot 140, indien het bouwkostenpeil van Augustus 1939 op 100 wordt gesteld. Een dergelijke stijging moet op zichzelf reeds tot een teruggang in den aanbouw leiden, omdat een woning een product is, waarvan de productiekosten in de huur rendabel gemaakt moeten worden, en omdat met name voor de eenvoudige woningen de verhouding tusschen de bouwkosten en het huurpeil, dat voor de gegadigden betaalbaar moest worden geacht, reeds vóór 1940 van dien aard was, dat het verkrijgen van een sluitende exploitatie groote moeilijkheden opleverde.

De bovengenoemde omstandigheden vormen een voldoende verklaring voor den geconstateerden teruggang in den aanbouw van woningen, welke weliswaar in vele gemeenten nog geen oogenblikkelijke bedreiging voor de woningvoorziening vormt, maar toch in het algemeen alle aandacht vraagt en om maatregelen van overheidswege roept.

Maatregelen van de overheid.

De bijzondere maatregelen, welke door de overheid na 14 Mei 1940 in het belang van de woningvoorziening zijn genomen, zijn van verschillenden aard. Eenerzijds kan worden gewezen op de instelling van het Regeeringscommissariaat voor den Wederopbouw, hetwelk een belangrijke functie heeft met betrekking tot de zorg voor een behoorlijke bouwmaterialenvoorziening (bevordering van aanvoer en productie; beïnvloeding van de bouwwijze ten behoeve van een zoo doelmatig mogelijk gebruik van materialen; distributie van materialen in dier voege, dat alleen die werken mogen worden uitgevoerd, die door den Regeeringscommissaris urgent worden geacht). Daarnaast zijn verschillende maatregelen van financieel aard genomen, welke gedeeltelijk betrekking hebben op den wederopbouw van verwoeste woningen en voor een ander deel de normale productie beoogen te bevorderen.

Als eerste van deze maatregelen moet worden genoemd de Hypotheekregeling-1940, vastgesteld door den Regeeringscommissaris voor den Wederopbouw bij besluit van 13 Augustus 1940. Deze regeling opent de mogelijkheid om van Rijkswegen — door tusschenkomst van de gemeenten — voorschotten te verstrekken onder verband van hypotheek ten behoeve van:

- a. herstel of herbouw van door oorlogshandelingen getroffen woningen;
- b. voltooiing van in aanbouw zijnde woningen, indien deze voltooiing als gevolg van credietmoeilijkheden ernstige belemmering ondervindt;
- c. bouw van nieuwe woningen.

Deze hypotheek worden verstrekt voor arbeiderswoningen en voor middenstandswoningen (tot 450 m³ inhoud) tot een maximum van 90 pCt. der geschatte verkoopwaarde. De rente bedraagt 4 pCt., de aflossing 2 pCt. van het oorspronkelijke totaalbedrag der op het onderpand rustende hypotheek; de looptijd is 5 jaar, doch deze kan worden verlengd.

De huren der aldus te bouwen woningen zijn gebonden aan een vooraf vast te stellen maximum, dat evenwel, indien de omstandigheden zulks wettigen, met toestemming van Burgemeester en Wethouders kan worden verhoogd.

Een bijzonderheid van deze regeling is nog, dat, wanneer de vooruitzichten met betrekking tot de exploitatie van het onderpand, en daartoe aanleiding geven, *incidenteel en voorzooveel noodig* kan worden toegestaan, dat de hypothecaire geldlening ten deele renteloos wordt verstrekt; zulks echter tot een maximum van 40 pCt. der lening en van f 600 per woning.

Uit den opzet van deze hypotheekregeling valt af te leiden, dat men hier niet te doen heeft met een zoogenaamde bijdrage à fonds perdu, die aan iederen gegadigde wordt verleend ter tegemoetkoming in de gestegen bouw-

kosten. Integendeel, zoowel uit de bepaling, dat deze faciliteit slechts incidenteel en voorzooveel noodig wordt verleend, als uit het feit, dat zij niet langer kan duren dan de looptijd der hypotheek, blijkt wel, dat men hier te doen heeft met een tijdelijken noodmaatregel ten behoeve van die bouwers, die tengevolge van de oorlogsomstandigheden met bijzondere moeilijkheden te kampen hebben. In het bijzonder moet hier gedacht worden aan Rotterdam, waar door de ontwrichting van het economisch leven de bouw op extra groote moeilijkheden stuit. Het zal van de ontwikkeling der omstandigheden afhangen, of het noodzakelijk zal worden aan deze faciliteit een ruimere werking te geven.

Deze hypotheekregeling heeft betrekking op den bouw van woningen door particulieren, zoowel particuliere personen, die een enkele woning bouwen, als ondernemers, die den bouw van complexen ter hand nemen.

Daarnaast is er echter behoefte aan maatregelen ter bevordering van den bouw van woningen door de woningbouwverenigingen en zoo noodig door de gemeenten zelve.

In den loop der jaren is een reeks van maatregelen, gebaseerd op de Woningwet, tot stand gekomen²⁾, welke het mogelijk maakten te voorzien in de behoefte aan woningen, waarin door het vrije bedrijf niet wordt voorzien, met name de behoefte aan woningen voor de minst draagkrachtigen, de bouw ter vervanging van krotten en de huisvesting van bijzondere groepen der bevolking.

Gedurende het laatste jaar was voorts een bijzondere regeling vastgesteld ter bevordering van den bouw van woningen voor groote gezinnen met behulp van een bijdrage ineens zoomede een regeling voor de versnelde opruiming van krotten.

Het ligt van de huidige omstandigheden niet ongewijzigd gehandhaafd konden blijven. In een aanschrijving van den Secretaris-Generaal van Binnenlandsche Zaken van 9 September 1940 zijn dan ook nadere mededeelingen gedaan omtrent de voortaan te volgen gedragslijn inzake de verlening van financieelen steun van Rijkswegen, meer in het bijzonder voor den bouw en de verbetering van woningen voor de minder draagkrachtigen.

Voor bouwplannen, waarvoor het Departement reeds toestemming tot gunning heeft verleend, zal zoo spoedig mogelijk op de aanvraag op voorschot en bijdrage worden beslist. Evenzeer kan worden gerekend op door den oorlogstoestand noodzakelijk geworden verhoogingen van reeds verleende voorschotten, bijdragen en premies.

Voor het overige worden echter alle reeds ingediende aanvragen om steun voor den bouw of de verbetering van woningen niet verder in behandeling genomen. Meent een gemeentebestuur een reeds ingediend bouwplan ook onder de huidige omstandigheden te moeten handhaven, dan dient de urgentie nader te worden aangetoond, terwijl dan tevens dienen te worden overgelegd de inmiddels noodzakelijk geworden gewijzigde ramingen van bouw- en exploitatiekosten.

Op dezen regel wordt slechts één uitzondering toegelaten, namelijk de premieverlening voor de verbetering van ongewilde woningen³⁾. De reeds ingediende aanvragen voor deze premies zullen, behoudens wanneer de woning sindsdien door oorlogsmolest is getroffen, wél worden behandeld en afgedaan.

Dit is een belangrijke bepaling, omdat het verbeteren van bestaande woningen in dezen tijd van bijzondere beteekenis is. Nu de aanbouw van nieuwe woningen door de materialenschaarschte zoozeer wordt bemoeilijkt, is het van belang de bestaande woningen te behouden,

²⁾ Zie ook F. Weinreb: „De volkshuisvesting in tijden van woningnood”, in E.-S. B. van 11 September jl.

³⁾ Zie Ch. Glasz: „Problemen van den woningvoorraad”, in E.-S.B. van 13 Juli 1938.

ze zoo noodig te verbeteren, en, indien mogelijk, zelfs door verbouwing nieuwe woningen te vormen.

Voor het behoud waakt het besluit ingevolge art. 33 der Woningwet, hetwelk thans verbodt zonder toestemming van Burgemeester en Wethouders een verhouding af te breken of op andere wijze aan haar bestemming te onttrekken. Verbetering van bestaande woningen kan geschieden aan de hand van de premierregeling van 23 Juni 1938, welke de mogelijkheid opent een premie van ten hoogste f 320.— per woning te verlenen voor het verbeteren, moderniseeren of uitbreiden van woningen, die niet meer in trek zijn. Mede bestaat de mogelijkheid om woningen, die door hun grootte minder bruikbaar zijn voor de tegenwoordige eischen, te splitsen in woningen van kleinere afmetingen. Met name het laatste kan in dezen tijd van belang zijn, omdat bij stagnatie van den aanbouw in de oudere woningen van grootte afmetingen een stille reserve beschikbaar is, welke aan vele gezinnen, wier draagkracht is achteruitgegaan, huisvesting kan bieden.

Het is dus van belang, dat met de uitvoering van deze premierregeling zoo spoedig mogelijk wordt doorgegaan.

Nieuwe aanvragen voor den bouw van eenvoudige arbeiderswoningen, zowel met voorschot alleen als met een bijdrage in verband met krotopruijing, kunnen op de gewone wijze worden ingediend.

Geen aanvragen zullen meer mogen worden ingediend voor steun ten behoeve van den bouw van woningen voor groote gezinnen en voor versnelde krotopruijing. Deze regelingen, die feitelijk een extra-voorziening betroffen boven een normale uitvoering van de Woningwet, zijn dus voorloopig buiten werking gesteld.

Ten slotte zullen ook aanvragen om steun voor den bouw van semi-permanente woningen kunnen worden ingediend, doch alleen wanneer zeer dringende omstandigheden deze noodig maken. Indien eenigszins mogelijk, wordt de voorkeur gegeven aan permanente woningen.

Slotbeschouwing.

Uit het bovenstaande blijkt, dat de uitvoering van de financieele paragrafen van de Woningwet, voor zoover de materialenpositie zulks toelaat, zoo goed mogelijk voortgang zal hebben. Wel wordt er de aandacht op gevestigd, dat de gemeentebesturen bij het indienen van plannen terdege zullen hebben te bedenken, dat de vraag, of de uitvoering van eenig plan waarlijk van een zoodanige urgentie is, dat het ook onder de huidige omstandigheden moet worden uitgevoerd, reeds met het oog op den materialenvoorraad en de nooden in bepaalde gemeenten zeer bijzondere overweging behoeft. En voorts, dat bij het ontwerpen van bouwplannen de uiterste soberheid dient te worden betracht.

Met andere woorden, de uitvoering van de Woningwet gaat door, doch aangepast aan de moeilijkheden van dezen tijd.

De kosten van de nieuw te bouwen woningen zullen hooger moeten zijn dan tot dusver. Daarom zullen ook de huren wat hooger moeten zijn dan die van de bestaande woningen. Dit offer zal men zich moeten getroosten.

De hoop mag worden gekoesterd, dat de getroffen maatregelen er toe zullen medewerken om de kosten van den woningbouw binnen redelijke grenzen te houden. In dat geval zal de woningbedrijve op economische basis kunnen voortgaan en zullen bijzondere regelingen — wij denken aan het verlenen van huurtoeslagen als in den vorigen oorlog — achterwege kunnen blijven.

Dr. Ir. H. G. VAN BEUSEKOM.

VESTIGING VAN MEER INDUSTRIËN OP DE EILANDEN CURAÇAO, ARUBA EN BONAIRE.

Men zal zich bij het lezen van het opschrift van dit artikel wellicht afvragen, waarom op de Benedenwindsche eilanden, die bekend zijn wegens hun enorme olie-industrie (raffinaderijen), nog verdere industriele bedrijven zouden moeten worden gevestigd.

De momenteele basis van Curaçao's welvaart.

Wie echter naar de wenschelijkheid daarvan ter plaatse, in Curaçao, een onderzoek zou instellen, zou bemerken, dat men daar deze kwestie nauwelijks een vraag vindt, aangezien men zich daar realiseert, dat de welvaart van Aruba en Curaçao geheel en al drijft op één enkele kurk, n.l. de genoemde olieraffinaderijen. Zooals men weet, zijn er een Amerikaansche en twee Nederlandsche raffinaderijen op Aruba (van de Lago Mij. en van de Arend Petr.Mij) en een op Curaçao (van de Koninklijke).

Men heeft hier dus te maken met een echte mono-industrie, die voor haar grondstoffen bovendien voornamelijk afhankelijk is van één enkele Zuid-Amerikaansche republiek.

Nu is wel algemeen bekend, hoe onrustig de politieke toestanden in de Latijnsch-Amerikaansche landen kunnen zijn en van de republiek Venezuela weet men, dat een groote partij in dat land met leede oogen ziet, dat de Venezolaansche olie bijna uitsluitend buitenslands geraffineerd wordt. Dertig jaar geleden was Curaçao een weinig welvarend eiland, zooals thans nog Bonaire. Men begrijpt ter plaatse, dat één enkele buitenslandsche gebeurtenis het eiland geleidelijk of plotseling min of meer tot het niveau van Bonaire kan doen afzakken. Ook kunnen bedrijfs-technische overwegingen bij de olie-maatschappijen zelve tot een verplaatsing van de industrie leiden en men weet, hoe vooral de groote concerns soms snel weten te besluiten tot zeer drastische veranderingen. Meer dan in Nederland voelt men in Curaçao, dat het verkeer is voor de economie van het eiland aan één anker vast te liggen, of, zooals de Australiër zegt, al zijn eieren in één mandje te hebben.

In Centraal-Amerika zijn voorbeelden te over van landen, die strijd voeren tegen het feit, dat zij afhangen van een mono-cultuur, zooals b.v. Columbia en Guatemala met hun koffiecultuur.

Nicaragua is er reeds in geslaagd naast zijn koffietuinen een goud- en een bananenbedrijf tot ontwikkeling te brengen en Trinidad heeft sinds lang het voordeel van een veel breedere economische basis, gevormd door suiker en cacao aan den eenen kant en petroleum aan den anderen.

In Australisch Nieuw Guinea zag schrijver dezes, hoe in den malaise-tijd van 1930—'35 het territorium, dat alleen van klappercultuur leefde, zeer zwaar getroffen werd, terwijl het andere territorium, dat van klapper- en goudbedrijf bestond, ook in dien tijd een volkshuishouding had, die elk jaar batige saldi vertoonde.

In welke richting is uitbreiding van economische activiteit te zoeken?

Wanneer men zulke overwegingen, zal men wellicht vragen, of het dan niet het beste is, om op de Benedenwindsche eilanden den landbouw of de veeteelt tot ontwikkeling te brengen. Deze hebben op deze dorre eilanden met pl.m. 620 mm regenval echter nog nooit bijzonder veel beteekend en m. i. zou het een te kunstmatige schepping zijn, als men gedurende den bloeitijd der industrie met veel geld voor irrigatie, enz. door middel van opgepompt grondwater er mogelijk in slagen zou om hier op een klein oppervlak den landbouw te ontwikkelen. Deze staat van zaken zou c.q. na het

verdwijnen der industrie geen stand kunnen houden ¹⁾.

Veeleer lijkt het mogelijk tot een groot visscherijbedrijf te komen, doch de pogingen hiervoor bereikten na 25 jaar nog geen resultaat. Zodoende komen wij tot de conclusie, dat tot verbreding van de economische basis, waarop de welvaart van onze Benedenwindsche eilanden rust, althans ook moet worden uitgezien naar een of meer andere industrieën dan de bestaande. Noodig is een bedrijf, dat bij vrij hooge loonen nog levensvatbaar is en dat zich kan uitbreiden, zoodra, tengevolge van inkrimping of verdwijning der olie-industrie, de loonen zouden dalen.

Wat nieuwe industrieën betreft, welke op de Curaçao-sche eilandengroep zouden kunnen worden geschapen, heeft Dr. Ir. P. Cohen Henriquez reeds eenige malen zijn denkbeelden neergelegd in voordrachten en publicaties en hij gaat o. m. vrij diep in op de fabricatie van producten uit zee-water. Ook besprak hij uitbreiding van landbouw, veeteelt, tuinbouw en visscherij ²⁾.

Schrijver dezes heeft getracht hiernaast nog tot nieuwe denkbeelden te komen, door na te gaan, welke industrieën in Centraal-Amerika en op de Noordkust van Zuid-Amerika bestaan. Daarbij bleek, dat hieronder bedrijven zijn, die op het eerste gezicht ook op Curaçao tot stand zouden kunnen worden gebracht. Hierbij dient men in het oog te houden, dat een fabriek op Curaçao steeds zal hebben te werken voor export, want de drie eilanden Curaçao, Aruba en Bonaire hebben tezamen slechts ruim 90.000 inwoners en hoewel deze thans zeer koopkrachtig zijn, is immers juist het uitgangspunt, dat men niet te vast kan rekenen op het steeds blijven bestaan van deze koopkracht.

Behalve door de eigen bewoners van Curaçao worden de winkels aldaar elk jaar bezocht door talloze scheepelingen en passagiers van de vaste lijndiensten van Europa op Westelijk Noord- en Zuid-Amerika.

Ook trekken de eilanden zeer vele Venezolaansche bezoekers, die inkoopten komen doen, en tenslotte worden zij elk jaar door pl.m. 20 toeristen-schepen bezocht, die wel 10.000 bezoekers opleveren. Een industrie, die iets fabriceert, dat door al deze groote groepen van bezoekers kan worden gekocht, heeft een breedere basis dan een industrie, die uitsluitend voor de eiland-bewoners werkt. Maar ook in dit laatste geval, dat zich bij de vervaardiging van confectie-kleeding, gedistilleerd, schoenen, enz., zou voordoen, is export naar Latijnsch-Amerika daarnaast zeer gewenscht. Andere industrieën, zoals de cement-, kunstmest- en chemische-industrie, moeten het zelfs geheel van export hebben. Hier ligt dus een groot verschil met het Nederlandsch-Indische industrialisatievraagstuk.

Bij de keuze van de te fabricereen artikelen moet men derhalve rekening houden met de in de Latijnsch-Amerikaansche landen zelve bestaande industrieën. Het is nl. in deze republieken, meer nog dan elders, de gewoonte, om een industrie, die belooft het geheele land van het artikel te kunnen voorzien, te helpen met zeer hooge invoerrechten, die soms een paar honderd procent van de waarde bedragen. Kiest men een artikel, dat het land zelve niet voortbrengt — zoals b.v. superphosphaat,

gebaseerd op de fosphaatmijn van Curaçao — en exporteert men dat artikel naar Venezuela, dan doet het omgekeerde zich soms voor, en wordt de invoer, die vrij van invoerrecht is, bovendien nog met premiebetalingen aan de koopers door het gouvernement gesteund. Bier, schoenen, glasa en dergelijke artikelen worden in vele Latijnsch-Amerikaansche landen reeds gemaakt en zullen dus ook tolbarrières ontmoeten, of althans uitlokken. In Venezuela is het gemiddelde bedrag van het invoerrecht omstreeks 100 pCt., doch veel hooger voor artikelen, waarvoor sterke bescherming gewenscht wordt.

Toen ik een overzicht trachtte te krijgen van de bestaande industrieën in Centraal-Amerika, kwam ik op de volgende mogelijkheden, die voor Curaçao bestudeering verdienen, de eene meer, de andere minder.

1e. Heerenconfectie-industrie.

Deze bestaat in Panama en in Porto Rico, en de producten dezêr fabrieken, voornamelijk heerenpakken, worden, wat Panama betreft, veel aan scheepelingen verkocht, doch ook in flinke hoeveelheden naar Curaçao uitgevoerd. Op Curaçao verkocht men in totaal in 1937 voor f 759.000 aan heerenkleeding. Men voert geen maatkleeding in, die per brief besteld is.

Een confectie-industrie op Curaçao zelf zou gebaseerd moeten zijn op den invoer van stukgoed en zou dus geen schade behoeven te berokkenen aan den overigens zeer kleinen verkoop van stukgoed van Nederlandsch fabriekaart op dit eiland, dat zich voor 95 pCt. van dit artikel tot de Amerikaansche en Japansche markt heeft gewend. Een confectiebedrijf behoeft volgens de deskundigen niet groot te zijn en zou zelfs zonder export van Curaçao naar elders kunnen bestaan. Aan een eigenlijke textielindustrie, d. w. z. weefnijverheid, ev. gecombineerd met spinnerij, valt veel minder te denken, omdat juist dit bedrijf in Zuid-Amerika een groote vlucht heeft genomen. Voorts is, daarvoor althans voor verven en bleeken, een groote hoeveelheid zoetwater benodigd, die in Aruba en Curaçao in het geheel niet meer te krijgen is en wellicht ook niet op Bonaire, ofschoon dit eiland juist het eenige is, welks waterreservoir nog in het geheel niet en welks kleine arbeidersreservoir nog slechts weinig is aangetapt.

2e. Paarlmoerknoopen-industrie.

Bij de uitgevoerde voorstudie bleek, dat een dergelijke industrie op Porto Rico bestaat. Schrijver dezes meent, dat het voor de hand ligt deze mogelijkheid ook voor Curaçao te onderzoeken, omdat dicht bij Curaçao de voornaamste paarlmoervisscherij van Amerika gevestigd is op het Venezolaansche eiland Santa Margarita, ten Noorden van de N.-O. kust van Venezuela.

De leiding van een Nederlandsche knoopenfabriek zou tevens kunnen trachten het schelpenvisscherijbedrijf in Santa Margarita te moderniseeren. Zulks zou door de Venezolanen juist zeer goed aan Nederlanders toevertrouwd kunnen worden, omdat deze sinds een halve eeuw in Oost-Indië (Aroe-eilanden) de schelpenvisscherij met succes beoefend hebben. Het hebben van beide bedrijven in één hand zou economisch een voordeel zijn, en ons in staat stellen, om, evenals Porto Rico, de Japansche concurrentie het hoofd te bieden.

3e. Distilleerderij.

Deze bleek te bestaan in Panama en produceert jaarlijks 1½ miljoen liter gedistilleerd. Nadere gegevens omtrent deze industrie zijn tot nu toe niet verkregen, doch het ligt voor de hand in Curaçao aan deze mogelijkheid te denken, omdat men ter plaatse de vervaardiging van Curaçao-likeur uit oranjeschillen gekend heeft en er bovendien een zeer groote verkoop van ingevoerd gedistilleerd aan passanten en vooral Venezolanen bestaat (½ mill. liter in 1937).

4e. Scheepsbouw.

In een eilandrijk zoals de Antillen is uiteraard

¹⁾ In slechte jaren kan de bodem maximaal 1000 m³ à 2000 m³ water per dag leveren; als, dat in zijn geheel nam voor irrigatie en leken rekent, dat mais 0.6 L. per seconde per ha noodig heeft, zou men hoogstens een paar ha kunnen bevoelen. Als men het regenwater rechtstreeks ging opvangen, zou dit grondwater in hoeveelheid nog afnemen.

²⁾ Men zie het verslag van de Vergadering van het Indisch Genootschap d.d. 16/12/1937 (De Economische toekomst van Curaçao); voorts zijn „Stellingen betreffende Curaçao's Welvaartsbronnen” d.d. Mei '39 bekend gemaakt bij de oprichting van de hierna nog te noemen „Economische Stichting West-Indië—Nederland”.

alle verkeer scheepsverkeer. Een zeer groot percentage van het onderlinge verkeer van eiland tot eiland wordt verzorgd met houten schepen en wel met schoeners. Bij de gedane nasporingen bleek niet, waar de schoeners in hoofdzaak worden vervaardigd; vermoedelijk hebben de meeste landen hun eigen kleinen scheepsbouw. Zoo werden op Curaçao tot voor kort nog schoeners en kotters gemaakt en evenzo op Bonaire, Saba en St. Eustatius. Na den vorigen oorlog bloeide ook in de Nederlandsche Antillen de bouw van houten schepen op, vooral op Aruba. Er liepen zelfs schepen van 1000 ton van stapel. Voor den scheepsbouw is overal nog een kleine kern van geschoolde arbeiders aanwezig. Redelijkerwijze mag worden verwacht, dat na den huidige oorlog eenzelfde hoogconjunctuur in den scheepsbouw zal ontstaan.

IJzeren schepen worden in dit gebied, evenals in het eilandrijk Insulinde, slechts weinig ter plaatse vervaardigd, doch de schoenervaart is in West-Indië al evenzeer ontwikkeld als in Oost-Indië de prauwvaart. In de beide Indiëën zijn het vooral hout, vee en in mindere mate landbouwproducten, die per schoener vervoerd worden.

5e. *Fabriek van ijzeren vaten (drums) en blikken.*

Een dergelijke fabriek van de Nederlandsche Firma Van Leer bleek op Trinidad te bestaan en het lag dus voor de hand deze mogelijkheid ook voor de Nederlandsche A.B.C.-eilanden te beschouwen. Intusschen werd dit denkbeeld reeds door de feiten achterhaald, omdat juist vóór het begin van den huidige oorlog maatregelen werden genomen voor den bouw van een fabriek van drums op Curaçao.

6e. *Cementindustrie.*

Deze bleek weliswaar in Centraal-Amerika nog niet te bestaan, doch het kwam mij ter oore, dat men in Jamaica bezig was met het uitwerken van plannen. Inderdaad is cement uit de Vereenigde Staten duur en de kleine cementfabrieken in Venezuela en Colombia kunnen slechts weinig leveren. Zoodoende ontvingen dit gebied en eveneens de Westkust van Zuid-Amerika hun cement voornamelijk uit Europa. De invoer bedroeg in 1937 in totaal pl.m. $\frac{1}{2}$ miljoen ton (ruwe schatting).

Zooals bekend, wordt cement vervaardigd uit de grondstoffen kalksteen en klei of mergel. Er zijn zelfs kalkrijke mergelsoorten, die op zichzelf na maling tot Portlandcement kunnen worden gebrand.

Volgens inlichtingen van een hier te lande verblijvend deskundige (Dr. Molengraaff) zijn op het eiland Curaçao de zgn. Midden-Curaçaosche lagen rijk aan mergel, terwijl, zooals bekend, kalksteen op deze koraaleilanden veel voorkomt.

Zonder nadere analyse is het echter onzeker, of de geschikte grondstoffen aanwezig zijn. Verder is het onzeker, of op het alleen in aanmerking komende eiland Bonaire voldoende water in den bodem voorkomt. Behalve veel water voor het mengen der grondstoffen is er ook veel brandstof voor het branden noodig. Ofschoon steenkolen de beste brandstof zijn en deze brandstof ook in de bekende fabriek te Padang gebruikt wordt, hebben sommige tropische cementfabrieken reeds met succes stookolie toegepast.

Het arbeidsvraagstuk zal bij de cementindustrie wellicht vele moeilijkheden opleveren, omdat een groot aantal werkkrachten, zij het ook ongeschoolde, noodig is. Cementfabrieken renderen alleen, als zij meerdere honderden tons per dag produceeren.

7e. *De kunstmestindustrie.*

Deze bestaat nergens in Centraal-Amerika, doch wel in Florida, en is daar gebaseerd op fosphaat. Toevallig levert ook het eiland Curaçao fosphaat, dat verder in geheel Centraal- en Zuid-Amerika onthrekt³⁾. Alleen

³⁾ Behalve op de kleine eilanden bij Cayenne.

Chili levert veel kunstmest, doch dit is het bekende natriumnitrat, dus stikstofmest. Kali- en fosfomeststoffen worden in Latijnsch-Amerika veel ingevoerd; alleen de fosphaten maakt men ter plaatse in Florida en zou men kunnen vervaardigen op Curaçao. Zooals bekend, wordt het natuurlijke onoplosbare fosphaat met behulp van zwavelzuur omgezet in een in water oplosbaar fosphaatzout, dat als kunstmest dienen kan. Een interessante bijkomstigheid is, dat de olieraffinaderijen veel zwavelzuur gebruiken⁴⁾ en dat de raffinaderij op Curaçao tot dusver haar afvalzwavelzuur in zee laat loopen.

Intusschen is een moeilijkheid, dat voor een superfosphaat-industrie, die gedurende minstens 15 jaren tenminste 100 à 200 ton fosphaat per dag dient te produceeren om rendabel te zijn, de hoeveelheid grondstof op het reeds lang in ontginning zijnde eiland Curaçao vermoedelijk tamelijk beperkt is. Zwavelzuur zou men daarentegen desnoods ter plaatse kunnen maken, of het reeds genoemde afvalzwavelzuur kunnen regenerereen. In elk geval blijft dus het vraagstuk van deze industrie voor Curaçao interessant.

Tot voor den huidige oorlog was de toestand zoo, dat elk jaar 100.000 ton fosphaat ter waarde van bijna 9 ton van Curacao naar Europa (vooral Finland en Denemarken) ging, terwijl tegelijkertijd groote hoeveelheden superfosphaat van Europa naar de plantage-centra van West-Indië, Brazilië, enz., verscheept werden.

8e. *Andere chemische industrieën.*

Tenslotte blijft ons, last but not least, de bespreking over van de laatstelijk door Dr. Cohen Henriquez voorgestelde en hierboven reeds genoemde *chemische industrie*. Naast de superfosphaat-industrie is zij de eenige, die haar grondstoffen op de Benedenwindsche eilanden zelve zou kunnen betrekken, want zij moet, volgens Dr. Cohen Henriquez, worden gebaseerd op het zeezout. Dit is een voorname bron voor de vervaardiging van broom, welke stof juist toevallig bij de olieraffinaderij zeer veel gebruikt wordt, met name op Aruba.

Dit is dus een aantrekkelijk punt in het plan van Dr. Cohen Henriquez.

Voorts kan men uit het zeezout langs electrolytischen weg een aantal belangrijke chemicaliën bereiden. Hiervan zouden bijv. bleekmiddelen als chloorkalk en natronchloorbleekloog kunnen worden afgezet aan de Zuid-Amerikaansche textiel-industrie. Voor het eveneens bij die electrolytische bedrijven vrijkomende product natronloog zou niet alleen de kunstzijde-industrie van Zuid-Amerika een markt kunnen leveren, doch ook de olie-industrie op de eilanden zelve, die deze loog gebruikt⁵⁾ om het zwavelzuur te verwijderen, nadat men daarmee de olieproducten heeft gezuiverd. Dat twee soorten chemicaliën juist aan de olie-industrie kunnen worden verkocht, is slechts een schijnbare ongerijmdheid in het plan, omdat ook andere producten worden vervaardigd, en tenslotte deze twee producten, die de olie-industrie gebruikt, ook andere toepassingen kunnen vinden.

Toerisme.

Bij het beschouwen van nieuwe bestaansmogelijkheden dienen ook het *toerisme* en het *handelsintermediair*, dat reeds thans op Curaçao bloeit, bekeken te worden. Dr. Cohen Henriquez heeft hierop reeds gewezen en hij legt het accent op het tot bloei brengen van den Nederlandschen handel op Latijnsch-Amerika, met den Curaçaoenaar, die Spaansch-Amerika zoo goed kent, als tusschenschakel. Intusschen is het toerisme ook van belang voor het onderwerp van dit opstel, getuige de uitdrukking „toeristenindustrie”. Deze tak van bedrijvigheid zou het

⁴⁾ Invoer in 1937: 15.388 ton à f 453.758.

⁵⁾ In 1937: 16.385 ton met een waarde van f 481.216.

beste kunnen worden gediend met een aantrekkelijk, aan zee gelegen hotel, dat een breed opgezette badgelegenheid en andere amusemen ten biedt.

Op het eiland Barbados bestaat een dergelijk amusementscentrum, de Aquatic-club, naast een paar groote hotels. Als er op Curaçao een goed modern hotel verrees, zouden handel en toerisme daarvan een zeer gunstigen weerslag kunnen ondervinden.

Algemeene gezichtspunten.

Onder dit hoofd zullen nog eenige omstandigheden worden besproken, welke voor elke nieuw te vestigen industrie een rol spelen.

Ten eerste is er het *arbeidersvraagstuk*. De loonen zijn op Curaçao en Aruba zeer hoog en het aantal arbeiders zeer gering. Op het eiland Bonaire is echter een bevolkingskern, die niet voor Curaçao of Aruba wilde werken, doch mogelijk wel voor een locale kleinere industrie, en dan tegen lagere loonen, te vinden is. Voor arbeidsintensieve industrieën zal men werkvolk moeten invoeren, althans zoolang de oliebedrijven nog bloeien.

Ten tweede is er de voorziening met *kracht* en met *bedrijfswater*. De stookolie is natuurlijk een vrij goedkope krachtbron, de sterke constante N.-O. wind evenzoo, doch slechts voor kleine energiehoeveelheden. Op Curaçao bestaat ook een goed geoutilleerd electrisch bedrijf. De eilanden Curaçao en Aruba zijn echter, wat water betreft, zeer intensief door de olie-industrie gedraïneerd. Een nieuwe fabriek, die veel water noodig heeft, zooals zulks bij de chemische industrie en de textiel-industrie, alsmede bij de cementfabricage noodig is, zal daarom bijna zeker op Bonaire aangewezen zijn. Volgens Dr. Hümmelinck is de bodem van Bonaire rijk aan water, dat echter vaak 600 mgr. chloor per liter bevat en dus voor sommige doeleinden niet te gebruiken is.

Tenslotte hebben alle industrieën te maken met de *belastingen* die er op drukken. Deze zijn in ons gebiedsdeel Curaçao redelijk, ofschoon kort geleden de vroeger ook voor de vennootschappen geldende inkomstenbelasting vervangen is door een winstbelasting, die iets zwaarder drukt (8 pCt.) en op Nederlandsch-Indische leest is geschoeid.

Wat invoerrechten betreft, biedt Curaçao groote voordelen, omdat deze voor alle grondstoffen zeer laag zijn (3 pCt.). Materialen voor den bouw van fabrieken — evenals de uitrusting daarvan met werktuigen en gereedschappen — zijn zelfs geheel vrij van invoerrechten. Het recht van 3 pCt. wordt b.v. betaald voor manufacturen, stukgoed, paarlmoerschelpen, zwavelzuur, hout, cement en andere grondstoffen voor de hierboven besproken industrieën.

Het E.S.W.I.N.-werk.

Voor de oorlog begon, had de Economische Stichting West-Indië—Nederland (ESWIN) reeds een commissie ingesteld, die het vraagstuk van de vestiging van andere industriele welvaartsbronnen, naast de olie-industrie, op de Benedenwindsche eilanden in studie heeft genomen. Hoewel het thans moeilijk is geworden den arbeid in den vorm van finale adviezen inzake bepaalde industrieën te voltooien, omdat gelegenheid voor overleg met West-Indië voorshands niet bestaat, is toch besloten, om de studiën, zoover mogelijk, tot een afgeronde beschouwing te completeeren. Inderdaad dient onze belangstelling voor onze koloniën zich thans meer dan ooit te blijven manifesteren. Voorts is in geheel Latijnsch-Amerika sinds den vorigen wereldoorlog industrialisatie het parool geworden. De huidige oorlog zal dit streven nog krachtiger doen opbloeien en er is dus reden dit vraagstuk ook voor ons deel van Zuid-Amerika te blijven bestudeeren, al heeft men daarbij rekening te houden met enkele ongunstige factoren, zooals schaarschte aan arbeiders en water, die intusschen zouden ophouden te bestaan, als de

oliebedrijven mochten verdwijnen. De opzet van de besproken industrieën kan, voorzover de terzake deskundigen in Curaçao ontbreken, alleen in Nederland worden bekeken, terwijl voor het zich vormen van een oordeel omtrent de afzetmogelijkheden van een export-product studie noodzakelijk is van Zuid- en Centraal-Amerikaansche statistieken, die hier te lande beschikbaar zijn.

Tenslotte zullen voor eventuele belangrijke stappen Nederlandsch kapitaal en Nederlandsche overheids-hulp noodig zijn. Daarom is het m. i. nuttig, dat een groep van Nederlandsche deskundigen aan deze zaak, die men in Curaçao met sympathie bekijkt, haar krachten wil blijven geven.

Dr. W. C. KLEIN.

AANTEKENINGEN.

Overheidsmaatregelen op economisch gebied.

HANDEL EN NIJVERHEID.

Hout, Prijnsregeling. Bij de Prijnsbeschikking Naaldhout No. 1, de Prijnsbeschikking Mijnhout No. 1 en de Prijnsbeschikking Populierenrondhout No. 1, welke op 14 September jl. in werking zijn getreden, zijn maximumprijzen voor gezaagd naaldhout, mijnhout en populierenrondhout vastgesteld. Bij levering op andere dan bij de verordening gestelde condities mogen ten hoogste prijzen worden berekend, welke tot de bovenstaande prijzen in een verhouding staan, welke op 9 Mei 1940 algemeen gebruikelijk was. (E.V. 20/9/40, pag. 1161; 27/9/40, pag. 1193; Stct. No. 179A).

Oorlogsschade. Thans zijn ook de Schade-enquête-formulieren F en FF, die dienen ter verkrijging van de noodige gegevens betreffende rechten van derden op goederen, waaraan oorlogsschade is toegebracht en, voor zoover noodig, ter controle van de op andere formulieren gedane schade-aangifte, voor belanghebbenden verkrijgbaar gesteld bij verschillende postkantoren. (E.V. 20/9/40, pag. 1160).

Prijnscontrole. Daar gebleken is, dat in een aantal gevallen is gehandeld in strijd met de Prijnsbeschikking 1940, No. 1, is aan de met de controle belaste instanties opgedragen de controle op de naleving dezer bepalingen aanzienlijk te verscherpen. (E.V. 20/9/40, pag. 1160).

LANDBOUW EN VOEDSELVOORZIENING.

Bloembollenteelt. Ingevolge wijziging van het Bloembollenteeltplan 1939 (Teeltbeschikking) zijn voor het teeltjaar 1940/41 de teeltpercentages voor alle soorten bloembollen vastgesteld op 100. (E.V. 20/9/40, pag. 1163; Stct. No. 181).

College voor de voedselvoorziening. Instelling van een College voor de Voedselvoorziening, dat belast zal zijn met de taak van advies te dienen bij de uitvoering van de Landbouw-Crisiswet 1933 en de regelingen inzake de Voedselvoorziening in oorlogstijd. Dit college treedt in de plaats van het college van Regeeringscommissarissen. (E.V. 20/9/40, pag. 1162; Verordeningenblad No. 26).

Eieren. Bij de vaststelling van maximumwinkelprijzen voor eieren worden onder „groote” eieren verstaan eieren van 55 gram of meer per stuk. (E.V. 20/9/40, pag. 1163).

INGEZONDEN STUKKEN.

VERGOEDING VAN OORLOGSSCHADE IN VERBAND MET MOLEST-RISICO-VERZEKERINGEN.

Mr. G. L. J. Mens Fiers Smeding te 's-Gravenhage schrijft ons:

Het betoog van Mr. Ph. B. Libourel in E.-S.B. van 28 Augustus jl. verdient m.i. instemming voorzover betreft het uitgangspunt, t.w.: Indiën en voorzover oorlogsschaden door den Staat worden vergoed — en dus op de een of andere wijze over *alle* draagkrachtige ingezetenen

worden omgeslagen — dient een contractueele omslag ¹⁾ ter zake van dezelfde schade tusschen de aangesloten en bij een vereeniging tot verzekering tegen molest-risico achterwege te blijven.

Intusschen komt het mij twijfelachtig voor, of dit op zichzelf juiste uitgangspunt ook de verdere conclusies van den schr. rechtvaardigt, welke conclusies er toe leiden, dat niet alleen ter zake van het door den Staat te vergoede deel der schaden, maar ook ten aanzien van een gedeelte der *restant-schaden*, welke niet door den Staat vergoed worden, in de contractueele verhouding tusschen verzekerden zou worden ingegrepen.

Met schr.'s grondstelling: „Door den Staat vergoede oorlogsschade is geen schade meer voor de verzekering” correspondeert m.i. logischerwijze deze andere: „Het niet door den Staat vergoede deel der schade blijft wél voor rekening van verzekeraars.” De nadere uitwerking, welke schr. aan zijn oplossing geeft, en meer in het bijzonder zijn formules op blz. 531, komen met dit tweede beginsel in strijd.

Wat toch is het geval?

Bedoelde formules zijn eensdeels *overbodig*, namelijk (a) in de gevallen, waarin de Staat de volle 100 pCt. der schaden vergoedt, en (b) in alle gevallen, waarin, bij gebreke van vergoeding door den Staat, de omslag tusschen verzekerden beneden het contractueel daarvoor vastgestelde maximum (in schr.'s voorbeeld 3 pCt.) zou zijn gebleven. Anderzijds is het (c) in de overige gevallen, waarin de formule wel effect sorteert, aan gegronden twijfel onderhevig, of de „onbillijkheid”, welke schr. bedoelt te herstellen, inderdaad bestaat, en of de door hem voorgestelde oplossing niet andere en wellicht ernstiger onbillijkheden daarvoor in de plaats zou stellen.

De verschillende gevallen laten zich wellicht het best aan de hand van enkele eenvoudige cijfervoorbeelden toelichten:

Ad (a). Stel er zijn 1000 verzekerden, feder met een verzekerd object — roerend of onroerend — ter waarde van bijv. f 10.000. Van deze, 1000 verzekerde objecten gaan er 25 verloren; de totale schade tusschen den kring der verzekerden bedraagt 2½ pCt. of f 250.000. Deze schade wordt geheel door den Staat vergoed; van verzekerden wordt derhalve — uiteraard afgezien van hun aandeel in den door den Staat te heffen „belasting-omslag” — geen omslag geheven. Tot zoover kan men geheel met schr.'s betoelg instemmen. *Maar om dit resultaat te bereiken is geen enkele bijzondere maatregel of formule noodig*, aangezien hetzelfde ook reeds voortvloeit uit de bestaande verzekeringsovereenkomsten, waarin regelmatig een restitutie-clausule voor het geval van vergoeding door den Staat of door derden is opgenomen (vgl. onder meer het door schr. geciteerde art. 12 sub 2 van het reglement der Vereeniging „Molest-Risico” ²⁾). Voor ieder ander schade-percentage, hetzij boven of beneden de 3 pCt. geldt — zolang de Staat 100 pCt. vergoedt — uiteraard hetzelfde.

Ad (b). Het aantal en de waarde van de verzekerde, zoowel als van de beschadigde objecten, zijn dezelfde als in het voorafgaande geval. Er wordt echter door den Staat, in plaats van de volle schade ad f 250.000, in totaal slechts

f 150.000 vergoed (hetzij evenredig verdeeld over alle getages voor onroerend, hetzij volgens uiteenlopende percentages voor onroerend en roerend goed, zooals in het artikel van Mr. Libourel wordt aangenomen). Indien de Staat niets vergoed had, zou de totale schade door een omslag van 2½ pCt., dus minder dan het maximum, over de waarde van alle verzekerde objecten — de vernietigde inclus ³⁾ — hebben kunnen worden bestreden.

Toepassing van Mr. Libourel's formule leidt nu tot het resultaat, dat als omslag zou moeten worden geheven

$$\frac{f 250.000 - f 150.000}{f 250.000} \times 2\frac{1}{2} \text{ pCt.}, \text{ d. i. } 1 \text{ pCt. over de verzekerde}$$

bedragen; m.a.w. de onvergoede restant-schade ad f 100.000 wordt over de totale verzekerde waarde ad f 10.000.000 omgeslagen. *Ook in dit geval zou echter hetzelfde resultaat bereikt zijn door eenvoudig de methode van meergenoemd art. 12 sub 2 toe te passen*; immers ook dan zouden de benadeelde verzekerden, na c.q. eerst de volle waarde van de Vereeniging uitbetaald te hebben gekregen ⁴⁾, de door hen van den Staat te ontvangen f 150.000 aan de Vereeniging moeten restitueeren, en zou derhalve het netto-bedrag, waarvoor de Vereeniging omgeslagen zou moeten heffen, eveneens tot f 100.000 worden teruggebracht. Een afzonderlijke maatregel of formule is dus ook in dit geval overbodig.

Ad (c). Blijft ten slotte de groep gevallen, waarin de totale schade aan de verzekerde objecten het contractueele omslagmaximum van 3 pCt. overschrijdt, terwijl de Staat wederom slechts een gedeelte der schaden vergoedt. In deze gevallen — waarop schr. zich dan ook beroept ter destructie van zijn opvatting, dat naleving van de bestaande polisbedingen niet steeds voldoende zal zijn om de zaak in het reine te brengen — leidt toepassing van de formule inderdaad tot een afwijkend resultaat; doch deze afwijking bestaat uit uitsluitend hierin, dat het contractueele maximum van 3 pCt. evenredig wordt verlaagd, nl. in verhouding van het niet-vergoede deel der schaden tot de totale schaden.

De gevolgen hiervan blijken weder het duidelijkst uit een cijfervoorbeeld: stel het schade-percentages is — bij een gelijk aantal en gelijke waarden der verzekerde objecten als in de beide voorafgaande voorbeelden — driemaal zoo hoog, dus 7½ pCt. of in totaal f 750.000, terwijl de Staat wederom 60 pCt. van de totale schaden, in dit geval dus f 450.000, vergoedt. Als ongedekte „restant-schade” blijft dan f 300.000 over, hetgeen door een verzekerings-omslag ten bedrage van het contractueele maximum ad 3 pCt. gedekt zou kunnen worden. *Zoo zou de gang van zaken ook zijn, indien het stelsel van art. 12 sub 2 werd toegepast*. Mr. Libourel wil nu echter juist in een dergelijk

geval ingrijpen en het omslagmaximum tot $\frac{750.000 - 450.000}{750.000}$ $\times 3$ pCt., d. i. tot 1.2 pCt. der verzekerde bedragen (= 40 pCt. van het contractueele maximum), terugbrengen. Het gevolg hiervan is, dat van de „restant-schade” slechts f 120.000 door den omslag gedekt wordt, maar dat de

³⁾ Schr. spreekt op verschillende plaatsen in zijn art., m.i. ten onrechte, van een omslag over de *onbeschadigde* objecten. Dit ware uiteraard onbillijk, aangezien het gevolg hiervan zou kunnen zijn, dat de eigenaren van *beschadigde* objecten per saldo beter af zouden zijn dan die van onbeschadigde. Zelfs sprekend behoort de omslag over *alle* verzekerden — dus ook door hen, die zelf schadevergoeding ontvangen — pro rata van hun verzekerd belang te worden gedragen. In de polissen is dit trouwens, voor zoover mij bekend, steeds aldus gestipuleerd; zoo wordt bijv. bij de Vereeniging „Molest-Risico” de omslag als een veelvoud van de (vooruitbetaalde) premie berekend.

⁴⁾ Wanneer de vergoeding door den Staat wordt uitgekeerd vóórdat uitbetaling der schadepenningen door de Vereeniging heeft plaats gehad, vindt uiteraard, in plaats van restitutie, verrekening plaats.

¹⁾ De verzekeringen op andere dan omslag-basis laat ik, evenals Mr. Libourel, buiten beschouwing.

²⁾ De door schr. in dit artikel gecursiveerde woorden, nl. „indien en voor zoover hetgeen zij van de Vereeniging en van den Staat of anderen hebben ontvangen, tezamen meer bedraagt dan de volle verzekerde waarde”, houdt voor het onderhavige geval — waarin de vergoeding door den Staat verondersteld wordt gelijk te zijn aan de totale schade — geen restrictie in, aangezien deze bepaling er juist toe zal leiden, dat *het volle van de Vereeniging ontvangen bedrag* aan deze moet worden terugbetaald en dus door de Vereeniging op haar beurt kan worden besteed voor restitutie van de omgeslagen, voor zoover deze reeds geïnd mochten zijn.

overige f 180.000 — d.i. 24 pCt. der totale schade — onvergoed blijft.

Waarom deze oplossing billijker zou zijn dan die, waarbij — binnen het contractueele maximum van 3 pCt. — de schade aan de verzekerde objecten volledig vergoed wordt, blijft in het duister. Tusschen verzekerden is een alleszins geoorloofde kansovereenkomst aangegaan, en de „oorzaak” daarvan is niet vervallen, *aangezien de restant-schade ieder der partijen had kunnen treffen*. Weliswaar beroept schr. zich op de mogelijkheid van cumulatie tusschen verzekeringsomslag en „belastingomslag” — in welke laatste uiteraard ook de verzekerden voor hun aandeel zullen hebben bij te dragen — maar de onbillijkheid van deze cumulatie valt niet in te zien, zoolang men slechts in het oog houdt, *dat de beide „omslagen” verschillende schade-deelen betreffen*.

Denkbaar ware intusschen — en wellicht heeft dit schr. voor den geest gestaan — de navolgende overweging: „De verzekerden hebben bij het afsluiten van hun polis slechts toegestemd in een maximum schade-omslag van 3 pCt. *in de veronderstelling, dat zij de volle 100 pCt. risico zouden loopen*. Door de gedeeltelijke vergoeding van Staatswege moet dit risico — met terugwerkende kracht — geacht worden slechts voor een pro rata gedeelte te hebben bestaan, zoodat de leden ook slechts aan een evenredig deel van den maximum-omslag gehouden mogen worden”.

Ook dit argument schijnt intusschen niet overtuigend. Immers in de eerste plaats wordt hierdoor het feit niet weggelaten, dat de particuliere verzekeringsomslag en die van Staatswege niet hetzelfde schade-deel betreffen. Dat (zoolang er een niet door den Staat vergoed schade-deel overblijft) zij, die zich contractueel verbonden hebben, meer moeten betalen dan zij, die dit niet deden — en die dus c.q. ook geen aanspraak op vergoeding van hun restant-schade zouden kunnen doen gelden — is alleszins billijk. Een zekere cumulatie van de beide soorten omslagen wordt ook door de oplossing van Mr. Libourel niet vermeden: zie het bovenstaande voorbeeld, waarin zij voor 1.2 pCt. der verzekerde sommen blijft bestaan. *Maar waarom dan ook niet voor het geheel, en nog eenige onvergoede schade overblijft?* De fictie, dat het risico niet bestaan zou hebben, wordt trouwens reeds weerlegd door schr.'s eigen overweging op blz. 531, 1e kol., nl. dat verzekerden elkander ook hebben willen waarborgen tegen de nadeelige kans, dat de Staat de schaden niet (resp. niet ten volle of niet in gelijke mate) zou vergoeden.

Beslissend schijnt mij echter de overweging, dat de kleine vermindering van het — op zichzelf toch reeds bescheiden — contractueele maximum (in feite varieert dit bij de Vereniging „Molest-Risico” tusschen 2 en 4 pCt.) in billijkheid niet opweegt tegen hetgeen de benadeelde eigenaren tengevolge van het voorgestelde ingrijpen in de contracten aan belangrijke en *voor hen zwaarwegende* aanvullende vergoeding zouden moeten derven.

Het eenige punt, waarop het — wellicht — de overweging waard zou zijn om uit een oogpunt van billijkheid in de contractueele verhoudingen in te grijpen, is naar mijn meening het volgende:

Stel, de Staat besluit — zooals door Mr. Libourel verondersteld wordt — tot vergoeding van ongelijke percentages van schade aan roerend en onroerend goed, terwijl de opzet van de verzekeringsovereenkomsten zoodanig was, dat schade aan alle objecten (binnen de grenzen van het contractueele maximum) gelijkelijk zou worden vergoed. In dat geval zou er, indien de maximum-omslag niet toe-reikend ware om alle restant-schade te dekken, veel voor te zeggen zijn om de beschikbare opbrengst van den omslag allereerst te besteden *om het door de regeling der Staatsuitkeeringen ontstane verschil tusschen roerend en onroerend goed zooveel mogelijk te compenseeren*, terwijl de daarna eventueel nog overblijvende bedragen weder

evenredig aan beide categorieën van belanghebbenden ten goede zouden komen. Met name zou hiertoe aanleiding bestaan, wanneer bij den belastingomslag door den Staat geen onderscheid zou worden gemaakt tusschen eigenaren van onroerend en die van roerend goed (wanneer dit wel zou geschieden, wordt de zaak uiteraard gecompliceerder).

Deze suggestie — die hier ter overweging moge worden aangeboden — betreft dus uitsluitend de *onderlinge* verdeling van de verzekeringspenningen *tusschen de getroffen*, en gaat derhalve in een geheel andere richting dan de gedachtengang van Mr. Libourel, wien blijkbaar in de eerste plaats de belangen van de *niet* door schade getroffen omslagplichtigen ter harte gaan. Deze laatsten worden naar mijn meening door het — toch reeds lage — maximum-percentage van den omslag voldoende beschermd, en uitsluitend te hunnen behoeve kan een ingrijpen in de bestaande contractsverhoudingen nauwelijks urgent worden geacht.

N a s c h r i f t.

De geachte schrijver is van oordeel, dat mijn formules in die gevallen geheel overbodig zijn, en juist in die gevallen, waarin zij effect zouden teweegbrengen, onbillijk zouden werken. Er blijft niets van over ja, erger dan dat!

Laat ik aanvangen met de billijkheidsvraag in de laatst-bedeelde gevallen.

Ons verschil zit hierin, dat, zoo de totale schade aan de verzekerde objecten het contractueele omslag-maximum overschrijdt, en de Staat slechts een gedeelte der schaden vergoedt — ik ga er nu van uit dat geen verschil in vergoeding voor schade aan onroerend en roerend goed wordt gemaakt — in het door mij uiteengezette systeem een evenredige verlaging van den maximum-omslag zal plaats hebben, terwijl de heer Mens Fiers Smeding, zoo noodig, den volledige maximum-omslag wil aanwenden om de niet door den Staat vergoede schaden te dekken.

Het zal niet verwonderen, dat ik de opvatting van den heer Smeding maar niet zoo dadelijk verwerpelijk acht, als ik onthul, dat mijn gedachten aanvankelijk in dezelfde richting zijn gegaan. Nadere overweging heeft mij echter tot ander inzicht gebracht, en ik geloof nog dat dit juist is.

Nemen wij het voorbeeld van Mr. Smeding:

Stel er zijn 1000 verzekerden ieder met een verzekerd object ter waarde van f 10.000, totaal f 10.000.000; het omslag-maximum is 3 pCt.; de schade bedraagt f 750.000, dus 7½ pCt.; de Staat vergoedt 60 pCt. der schaden of f 450.000, zoodat dan nog f 300.000 schaden overblijft.

In mijn systeem zou nu de omslag worden $\frac{750.000-450.000}{750.000}$

× 3 pCt., of 1.2 pCt. der verzekerde bedragen, zoodat van de niet door den Staat vergoede schaden f 120.000 uit de omslagen wordt gedekt en f 180.000 onvergoed blijft.

In de redeneering, dat de door den Staat vergoede f 450.000 geen schade meer is, en de toestand nu dezelfde is geworden, als wanneer, zoo de Staat niets zou vergoeden, de totale schade f 300.000 zou hebben bedragen, welke precies door den maximum-omslag gedekt zou zijn — daarop komt het betoog van Mr. Smeding omtrent de restant-schade, welke ieder der verzekerden had kunnen treffen, m.i. neer — wordt naar mijn meening één ding over het hoofd gezien.

De schade van f 450.000, door den Staat vergoed, moge geene schade meer zijn voor de eigenaren van de beschikte objecten als zoodanig, *maar zij is dit wel voor alle verzekerden tezamen*, omdat deze in de te heffen belastingen, waarmede die f 450.000 moet worden betaald, moeten bijdragen. Nu is het wel waar, dat die f 450.000 niet door de verzekerden alleen moeten worden opgebracht; immers daaraan betalen alle belastingsschuldigen mede. Maar daar staat weer tegenover, dat de verzekerden ook moeten bijdragen in de belastingen, waaruit de vergoeding door den Staat aan de eigenaren van niet-verzekerde objecten

moet worden betaald ¹⁾.

Het door Mr. Smeding voorgestane zoude juist zijn, als de een of andere Croesus de door den Staat te vergoeden bedragen à fonds perdu stortte, maar niet nu de arme verzekerden zelf mede in deze Croesus-rol zullen moeten optreden.

We kunnen het ook zoo bezien: Als de Staat in het gestelde geval niets zou vergoeden, zouden de verzekerden hun maximum-omslag van 3 pCt. betalen, en verder niets. Als de Staat 60 pCt. der schaden vergoedt, betalen in het systeem van Mr. Smeding de verzekerden ook den maximum-omslag van 3 pCt., en moeten zij bovendien bijdragen in de belastingen om de door den Staat te vergoeden schadebedragen bijeen te brengen; m.a.w., het feit, dat de Staat gaat uitkeeren, komt mede ten nadeele der verzekerden. Dat is niet billijk en op die wijze komen de verzekerden, ten opzichte van de vergoedingen door den Staat, in een ongunstiger positie dan de niet-verzekerden; zij betalen ten deele dubbel, en het zoeken was juist naar een weg om dat te voorkomen.

Men kan de zaak ook nog van een anderen kant bezien: Nemen wij weer hetzelfde voorbeeld, waarin 40 pCt. van de totale schaden aan de verzekerde objecten uit den maximum-verzekeringssomslag ad f 300.000 kan worden vergoed, en nemen wij verder aan, dat deze vergoeding inderdaad heeft plaats gevonden.

Nu komt de Staat en stelt een bedrag, gelijk aan 60 pCt. van de in totaal geleden schaden, tot herstel daarvan beschikbaar.

Op het eerste gezicht zal men geneigd zijn te zeggen: „Ziezoo, nu zijn de verzekerden, wier eigendommen in puin liggen, gelukkig geheel geholpen”.

Maar wie zijn nu eigenlijk degenen geweest, die de schade hebben geleden?

Uiteraard zijn dit in de eerste plaats degenen, die door den oorlog schade aan hun eigendommen hebben geleden... doch, voorzover zij verzekerd waren, slechts voor 60 pCt. dier schaden; voor de overige 40 pCt. zijn het daarentegen de gezamenlijke verzekerden, uit wier omslag-bijdragen die 40 pCt. betaald zijn.

Is er nu een gegronde reden om de vergoeding, welke de Staat in de geleden schade aan de verzekerde objecten verschafft, geheel toe te kennen aan de eerste groep en de tweede groep niet alleen geheel met haar aandeel in de schade te laten zitten, doch deze bovendien nog te laten bijdragen in de belastingen, waaruit de vergoedingen, zoowel aan de eerstgenoemde groep als aan de getroffen niet-verzekerden, moeten worden opgebracht?

Mr. Smeding voert nog twee objecties tegen mij aan:

In de eerste plaats zegt hij, dat ook in mijn systeem een zekere cumulatie van de beide soorten omslagen — verzekeringssomslag en belasting — niet vermeden wordt, want in het gegeven voorbeeld blijft in dat systeem de verzekeringssomslag voor 1.2 pCt. bestaan. Ja zeker, maar dat is niet anders dan billijk. Het bezwaar bestaat alleen tegen *onbillijke* cumulatie. Als de Staat niets vergoedt, zit er niets onbillijks in, dat de verzekerden hun omslag in de schade betalen, terwijl de niet-verzekerden niets betalen. Als de Staat 60 pCt. der schaden vergoedt, en de verzekerden en alle andere belastingplichtigen dan ook in den vorm van belasting maar 60 pCt. van de schade dragen, is het volstrekt niet onbillijk, dat daarnaast de verzekeringssomslag voor 40 pCt. gehandhaafd blijft.

De tweede objectie is, dat de „fictie” — dit vind ik een beetje zwakke uitdrukking voor het geval — dat het risico

¹⁾ Aannemende, dat de heffing dezer belastingen eveneens, globaal gesproken, op omslagbasis geschiedt, en dat het schadepercentage aan verzekerde objecten dooreengenomen gelijk is aan dat aan niet-verzekerde objecten, zal in het aangenomen voorbeeld het totale aandeel van de verzekerden in den belastingomslag ten naastenbij op eenzelfde bedrag van f 450.000 moeten uitkomen.

niet zou hebben bestaan, voorzover de Staat de schaden vergoedt, reeds wordt weerlegd door mijn eigen overweging op blz. 531, 1e kolom, nl. dat verzekerden elkander ook hebben willen waarborgen tegen de nadeelige kans, dat de Staat de schaden niet (resp. niet ten volle of niet in gelijke mate) zou vergoeden. Ik heb echter alleen gesproken van een bedoeling tot waarborg tegen de nadeelige kans, dat de Staat aan de eene categorie een naar evenredigheid mindere vergoeding zou toekennen dan aan de andere, dus een waarborg tegen onbillijke behandeling van verschillende categorieën van verzekerde objecten (afgezien van de al of niet doelmatigheid van zulk een verschillende behandeling). Deze overweging geldt niet voor het geval de Staat voor alle objecten een gelijke evenredige vergoeding betaalt, zooals trouwens m.i. uit het vorenstaande blijkt.

Mr. Smeding voert nog iets anders aan, en dat acht hij zelfs beslissend. Hij zegt: och, de maximum-omslagen zijn zoo bescheiden gesteld (bij Molest-Risico tusschen 2 en 4 pCt.), dat een vermindering daarvan in billijkheid niet opweegt tegen hetgeen de benadeelde eigenaren tengevolge van het voorgestelde ingrijpen in de contracten aan belangrijke en *voor hen zwaarwegende* aanvullende vergoeding zouden moeten derven. Dat is een kwestie van smaak. De vraag, waarover ik het had, is of de billijkheid al dan niet betracht wordt. Het door mij voorgestelde ingrijpen in de contracten dient ook slechts om onbillijkheden te voorkomen. Men verlieze niet uit het oog, dat de eigenaren van beschadigde objecten er per saldo in geen geval slechter op worden; immers door het primaire ingrijpen van den Staat worden zij in het gestelde geval bevoordeeld, en wel steeds tot een *hooger* bedrag dan zij aan verzekeringssomslag derven. Greep de Staat niet in, dan zou voor f 300.000 worden omgeslagen en bleef f 450.000 onvergoed. Als de Staat 60 pCt. uitkeert en, in mijn systeem, de omslag 1.2 pCt. of f 120.000 bedraagt, wordt er slechts f 180.000 niet vergoed, m.a.w. de getroffen eigenaren ontvangen per saldo f 270.000 meer. Welke reden is er nu om de verzekerden ook nog met de bovengenoemde f 180.000 te belasten, als zij naast de andere belastingplichtigen ook moeten bijdragen in de door den Staat toegekende vergoeding van 60 pCt. over alle schaden?

Op deze gronden meen ik, dat mijn voorstel op billijkheid is gegrond, en dat mijn formules niet overbodig zijn; als de Staat *alle* schaden vergoedt, zijn de formules inderdaad overbodig (ik heb ze voor dat geval ook niet voorgesteld) afgezien dan van het formuletje voor het geval, dat de waardebases, waarop de Staat zal vergoeden, anders zijn dan de verzekerde bedragen.

Zelfs echter als men op het hiervoren besproken punt, dat Mr. Smeding en mij in hoofdzaak verdeeld houdt, meer voor de opvatting van Mr. Smeding zou gevoelen, is mijn meening, dat een annuleeringssysteem, zooals ik reeds in mijn opstel zeide, toch nog eenvoudiger en vooral practischer in de toepassing is, dan de zaak te laten zooals ze is, waardoor dan de uiteindelijk te dragen omslagen worden verminderd met de schadevergoedingen van den Staat, hetzij door restitutie van reeds ontvangen, hetzij door aftrek van nog te ontvangen verzekeringsgeld.

De voorwaarden van Molest-Risico — het geciteerde tweede lid van art. 12 — gaan er b.v. van uit, dat eerst Molest-Risico uitkeert, en dan later, als de Staat gaat vergoeden, restitutie plaats vindt. In dat systeem begint men dus met eerst de omslagen voor het geheel te heffen, om dan later teruggaven te doen, wat op zichzelf reeds weinig practisch is. Ook bestaat in dat systeem het gevaar, dat sommige der bedragen, welke gerestitueerd moeten worden, niet meer verhaalbaar zouden blijken en dus niet in de kas van de Vereeniging terecht zouden komen.

Wil men het door Mr. Smeding beoogde resultaat bereiken, dan is dit door het annuleeringssysteem op zeer eenvoudige wijze mogelijk. De verplichtingen van de verzekeraars tegen molest-risico zouden daartoe moeten worden geannuleerd alnaarmate de Staat vergoedingen

toekent, terwijl anderzijds de verplichtingen van de verzekerden tot betaling der omslagen volledig gehandhaafd zouden moeten blijven totdat alle restant-schaden ten volle vergoed zijn.

Deze laatste beschouwingen hebben dus alleen betrekking op het geval, dat men de billijkheidsvisie van Mr. Smeding — waarvoor uit medegevoel met de door het oorlogsgeweld getroffen en los van regelen van strikte billijkheid wellicht iets te zeggen is, doch waarbij m.i. de dubbele belasting steeds als een bezwaar gevoeld zal blijven — hoven de mijne zou prefereren²⁾.

Ten slotte wil ik er op wijzen, dat ik zoowel in mijn eerste opstel als in het vorenstaande betoog van de veronderstelling ben uitgegaan, dat de door den Staat toe te kennen vergoedingen in één termijn — of althans in enkele kort op elkander volgende termijnen — zullen worden uitgekeerd. In dat geval geeft, zooals ik uiteenzette, het door mij bepleite annuleeringssysteem een eenvoudige en praktische oplossing, hetzij ter bereiking van het door Mr. Smeding, hetzij van het door mij beoogde resultaat.

Zou de Staat echter zijn vergoedingen verdeelen over b.v. tien of meer jaarlijksche termijnen, dan ontstaan zoowel met als zonder annuleeringssysteem zekere moeilijkheden.

Weliswaar blijven mijn formules ook dan gemakkelijk voor toepassing vatbaar — zoo noodig kan men n.l., ter bepaling van het percentage dat de Staat vergoeden zal, de contante waarde der periodieke uitkeeringen berekenen — maar niettemin zou er dan door de annuleering praktisch een verschil ten nadeele der getroffen verzekerden ontstaan. Immers dezen zouden dan van den Staat in termijnen ontvangen, wat zij anders via den verzekeringsomslag — voorzoover toereikend — ineens zouden hebben gekregen.

Wil men de strikte billijkheid, zooals ik die zie, tot verwezenlijking brengen, dan is dat bij betaling door den Staat in termijnen over een langeren tijdsduur wel niet onmogelijk, doch de zaak wordt daardoor wel veel gecompliceerder.

Echter: ook als er niet geannuleerd wordt, brengt uitkeering door den Staat in termijnen bezwaren mede; o.a. zal dan de restitutie van de reeds uitbetaalde schade-penningen aan de verzekeraars meer in gevaar komen.

Naar mijn meening is zoowel op deze als op verschillende andere, los hiervan staande, gronden uitkeering door den Staat ineens, of ongeveer ineens, boven uitkeering in termijnen over een langdurig tijdvak te prefereren; doch dit valt verder buiten het kader van de onderhavige gedachtenwisseling³⁾.

PH. B. LIBOUREL.

²⁾ In een noot merkt Mr. Smeding op, dat ik ten onrechte sprak over omslag over *onbeschadigde* objecten, waarvan het onbillijke gevolg zou kunnen zijn, dat de eigenaren van *beschadigde* objecten per saldo beter af zouden zijn dan die van onbeschadigde, terwijl zulks ook in strijd is met den inhoud der polissen.

Ik dank den heer Smeding voor de opmerking. Zij komt mij juist voor. Hierdoor behoeft geen verandering in mijn formules te worden gebracht; alleen de te substitueeren bedragen worden daardoor iets anders. (Ter voorkoming van misverstand wijs ik er nog eens op, dat mijn betreffende redeneering, waarbij ik over onbeschadigde panden sprak, alleen bij wijze van voorbeeld diende, n.l. voor het geval dat door den Staat alleen voor onroerend goed en niet voor roerend goed vergoeding zou worden gegeven, en dat, zoo dit — naar mijn meening minder billijke — systeem niet zou worden gevolgd, er ook geen reden is om de te heffen belasting alleen over onroerend goed om te slaan).

³⁾ Ik maak van deze gelegenheid gebruik om een foutje in mijn eerste opstel te rectificeeren. Op blz. 529, voorlaatste regel, staat 80 pCt., hiervoor moet worden gelezen 20 pCt.

BOEKBESPREKINGEN.

Wo kommt das viele Geld her? door Prof. Dr. Ernst Wagemann: (Dusseldorf 1940, Völkischer Verlag G. m. b. H. Prijs R.M. 2.80).

Een boek van Wagemann is het lezen altijd ruimschoots waard. Deze schrijver verstaat de kunst de zaken in één verband te behandelen op een wijze, zoo eenvoudig van opzet en woordkeus, dat ook de niet vak-econoom hem in de hoofdzaken van zijn betoog kan volgen. Toch behoort dit boek niet tot de populaire literatuur, daarvoor is de redeneering te consequent tot in bijzonderheden volgehouden en is het verband met eerder verschenen wetenschappelijke werken van den schrijver, welker kennis economische scholing vereischt, voor juist begrip te vaak gelegd. De historische ontwikkeling der financieringsmethoden in Duitschland is scherp belicht en volkomen duidelijk wordt het den lezer, dat de inzet van krachten, welken de „totale oorlog” tegenwoordig eischt, niet te organiseren is zonder de uiterste consequenties te trekken van de geleide organisatie van het economisch leven.

Men kan niet een groot deel van den arbeid van een volk besteden aan bewapening en opbouw van een oorlogsmachine, als men niet het verbruik mede beheerscht en de ondernemerswinsten in de hand houdt. En evenmin kan men 40 p.Ct van het volksinkomen jarenlang voor de openbare zaak aftappen, als men niet daarnaast een deviezenregeling heeft, welke kapitaalvlucht onmogelijk maakt, welke de beleggingen zoowel van als in het buitenland volkomen onder bedwang houdt en als men niet door prijs-, loon- en arbeidsregelingen er zorg voor draagt, dat de binnenlandsche waarde van het geld constant blijft, d. w. z., dat het prijspeil en de kosten van levensonderhoud — rekening houdend met de materiele verschuivingen, welke welbewust aanvaarde schaarschte daarin teweegbrengen — nagenoeg constant blijvende cijferreeks te zien geven. Mede moeten de genoemde regelingen voorkomen, dat het nationale economische leven van buiten uit storingen ondergaat van conjunctureelen aard of dat prijsschommelingen van de agrarische grondstofmarkten, door oogstvariaties of andere oorzaken ontstaan, de binnenlandsche prijsstructuur omverwerpen. Want de geheele productie, zoowel van kapitaalgoederen als in de consumptiesfeer, moet een vooraf te bepalen resultaat opleveren, *zoovel aan de goederenzijde als aan de geldzijde*. Slechts deze zekerheid kan voorkomen, dat storende elementen van monetaire zijde optreden, die tot reacties leiden, welke het einddoel in gevaar zouden kunnen brengen. Het gevaar voor dergelijke reacties is juist in Duitschland grooter dan elders, omdat men daar na den oorlog 1914—'18 de groote inflatie heeft medegemaakt en een zekere vreesachtigheid voor groote overheidsuitgaven en hun uitwerking op de geldswaarde bij het publiek aldaar maar al te begrijpelijk is.

Op zeer aantrekkelijke wijze toont Wagemann nu aan, hoe men in Duitschland, wijs geworden door de ervaring, zich heeft weten te bewaren voor tweemaal struikelen over denzelfden steen. Zeer lezenswaardig zijn in het bijzonder die gedeelten, waarin het verband tusschen geld- en goederenzijde van het productieproces wordt gedemonstreerd, waarbij wederom met vrucht gebruik gemaakt wordt van gestyleerde voorbeelden, welke ook in zijn „Konjunkturlehre” zooveel tot vorming van inzicht in den samenhang in het maatschappelijk gebeuren bijdragen. Voor den ongeschoolden lezer hebben dit soort styleeringen uiteraard wel hun gevaren; in hun opzet neemt de schrijver, zonder daar speciaal de aandacht op te vestigen, een aantal vereenvoudigende veronderstellingen op-den-koop-toe, waar de niet-vakman — en helaas ook deze nog wel — maar al te gemakkelijk overheen leest. In dit werkje stoort deze werkwijze echter niet of nauwelijks; het zij een ieder, die zijn inzicht in oorlogsfinanciering, geldswaardehandhaving en geleide economie wil verdiepen, ter lezing aanbevolen. M. C.

STATISTIEKEN.

OFFICIEELE WISSELKOERSEN NEDERLANDSCHE BANK
Valuta's (schriftelijk en t.t.)

	N.-York	Berlijn	Brussel	Zürich	Stockh.	Helsinki
24 Sept. 1940	1.88 ¹ / ₂	75.35 ¹ / ₂	30.14	42.95 ¹ / ₂	44.85 ¹ / ₂	3.81 ¹ / ₂
25 " 1940	1.88 ¹ / ₂	75.35 ¹ / ₂	30.14	42.95 ¹ / ₂	44.85 ¹ / ₂	3.81 ¹ / ₂
26 " 1940	1.88 ¹ / ₂	75.35 ¹ / ₂	30.14	42.95 ¹ / ₂	44.85 ¹ / ₂	3.81 ¹ / ₂
27 " 1940	1.88 ¹ / ₂	75.35 ¹ / ₂	30.14	42.95 ¹ / ₂	44.85 ¹ / ₂	3.81 ¹ / ₂
28 " 1940	1.88 ¹ / ₂	75.35 ¹ / ₂	30.14	42.95 ¹ / ₂	44.85 ¹ / ₂	3.81 ¹ / ₂
30 " 1940	1.88 ¹ / ₂	75.35 ¹ / ₂	30.14	42.95 ¹ / ₂	44.85 ¹ / ₂	3.81 ¹ / ₂
Laagste d.w.	1.88 ¹ / ₂	75.35 ¹ / ₂	30.14	42.95 ¹ / ₂	44.85 ¹ / ₂	3.81
Hoogste d.w.	1.88 ¹ / ₂	75.43	30.17	43.00	44.90	3.82
Muntpariteit	1.469	59.263	24.906	48.003	66.671	6.266

KOERSEN TE LONDEN.

Plaatsen en landen	Not. eenh.	23/28 Sept. '40 Laagste	28 Sept. '40 Hoogste	16/21 Sept. '40 Laagste	21 Sept. '40 Hoogste	21 Sept. '40
Officieel:						
New York	\$ p. £	4.02 ¹ / ₂	4.03 ¹ / ₂	4.03	4.02 ¹ / ₂	4.03
Parijs	Fr. p. £	—	—	—	—	—
Stockholm	Kr. p. £	16.85	16.95	16.90	16.85	16.95
Montreal	\$ p. £	4.43	4.47	4.45	4.43	4.47
Buenos Aires	Pes. p. £	16.90	17.13	17.01 ¹ / ₂	16.90	17.13
Niet-Officieel:						
Alexandrië	P. p. £	97.50	97.50	97.50	97.50	97.50
Athene	Dr. p. £	525	525	525	525	525
Bangkok	Sh. p. £	22.12	22.12	22.12	22.12	22.12
Bombay	d. p. r.	18.—	18.—	18.—	18.—	18.—
Budapest	P. p. £	19.75	19.75	19.75	19.75	19.75
Hongkong	d. p. \$	15.—	15.—	15.—	14.98	15.—
Istanbul	TE. p. £	515	515	515	515	515
Kobe	d. p. yen	14.25	14.25	14.25	14.25	14.25
Lissabon	Escu. p. £	99.80	100.20	100.—	99.80	100.20
Madrid	Pt. p. £	37.70	37.70	37.70	37.70	37.70
Montevideo	d. p. p.	25.—	25.—	25.—	25.10	25.10
Rio de Janeiro	d. p. mil.	nom.	nom.	nom.	nom.	nom.
Shanghai	d. p. \$	3.51	3.51	3.51	3.50	3.50
Singapore	d. p. \$	28.18	28.18	28.18	28.18	28.18

KOERSEN TE NEW-YORK. (Cable).

Data	Londen (\$ per £)	Parijs (\$ per 100 fr.)	Berlijn (\$ p. 100 Mh.)	Amsterdam (\$ p. f. 100)
24 Sept. 1940	4.04	—	39.95	—
25 " 1940	4.05	—	40.00	—
26 " 1940	4.03 ¹ / ₂	—	40.00	—
27 " 1940	4.03 ¹ / ₂	—	40.00	—
28 " 1940	4.03 ¹ / ₂	—	40.00	—
30 " 1940	4.03 ¹ / ₂	—	40.00	—
2 Oct. 1939	4.01 ¹ / ₂	2.28	40.10	53.28
Muntpariteit	4.86	3.90 ¹ / ₂	23.81 ¹ / ₂	40 ¹ / ₂

STAND VAN 's RIJKS KAS.

Vordering en	14 Sept. 1940	23 Sept. 1940
Saldo van 's Rijks Schatkist bij de Nederlandsche Bank	f 1.846.225,81	—
Saldo b. d. Bank voor Ned. Gemeenten	" 205.805,24	f 114.966,47
Voorschotten op ult. Augustus 1940 aan de gemeenten verstr. op a. haar uit te keeren hoofds. der pers. bel., aand. in de hoofds. der grondbel. en der gem. fondsbel., alsmede op de belastingen en op de vermogensbelasting	—	—
Voorschotten aan Ned.-Indië ¹⁾ Idem aan Suriname ¹⁾	" 77.489.624,71 " 9.666.982,70	" 77.896.624,71 " 9.716.982,70
Kasverd. weg. creditverstr. a/h. buitenl.	" 77.133.834,91	" 76.342.618,10
Daggeldleeningen tegen onderpand	—	—
Saldo der postrek. v. Rijks-comptabelen	" 77.662.311,10	" 61.510.124,34
Vord. op het Alg. Burg. Pensioenfond ¹⁾	—	—
Vord. op andere Staatsbedr. en instellingen ¹⁾	" 22.187.818,80	" 22.386.451,60
Verplichtingen		
Voorschot door de Ned. Bank ingev. art. 16 van haar oortooi verstrekt	—	f 15.000.000,—
Voorschot door de Ned. Bank in reken.-cour. verstrekt	—	6.579.285,72
Schuld aan de Bank voor Ned. Gemeenten	—	—
Schatkistbiljetten in omloop	" 137.345.000,—	" 137.345.000,—
Schatkistpromessen in omloop	" 692.900.000,— ¹⁾	" 698.200.000,— ¹⁾
Daggeldleeningen	—	5.000.000,—
Zilverbons in omloop	" 24.454.943,—	" 25.206.052,50
Schuld op ult. Augustus '40 aan de gem. wegens a.h. uit te keeren hoofds. d. pers. bel., aand. i. d. hoofds. d. grondb. e. d. gem. fondsbel. alsmede op de bel. en op de vermogensbelasting	" 3.137.209,85	" 3.137.209,85
Schuld aan Curaçao ¹⁾	" 119.840,28	" 199.840,28
Schuld aan het Alg. Burg. Pensioenfond ¹⁾	" 918.837,97	" 1.013.348,70
Id. a. h. Staatsbedr. der P.T. en T. ¹⁾	" 197.952.773,19	" 190.423.846,37
Id. aan andere Staatsbedrijven ¹⁾	" 21.500.000,—	" 8.200.000,—
Id. aan div. instellingen ¹⁾	" 178.540.971,52	" 181.073.793,60

¹⁾ In rekg. crt. met 's Rijks Schatkist. ²⁾ Rechtstreeks bij De Nederlandsche Bank f 77.000.000,— ³⁾ Idem f 54.000.000,—

DE NEDERLANDSCHE BANK.

Verkorte balans op 30 September 1940.

Activa.

Binnenl. Wissels, Promessen, enz.	{	Ijfdbank. f	99.000.000	
		Bijbank. "	32.978	
		Agentsch. "	893.164	f 99.926.142
Papier op het Buitenland	f	300.000		" 300.000
Af: Verkocht maar voor de bank nog niet afgeleopen		—		
Beleeningen incl. voorschotten in rekening-courant op onderpand	{	Ijfdbank. f	155.138.090 ¹⁾	
		Bijbank. "	6.767.548	
		Agentsch. "	54.144.534	f 216.050.172
Op Effecten enz.	f	215.035.258 ¹⁾		
Op Goederen en Ceelen	f	1.014.914		" 216.050.172 ¹⁾
Voorschotten aan het Rijk		—		" 15.000.000
Munt en muntmateriaal: Gouden munt en gouden muntmateriaal	f	1.132.052.583		
Zilvermunt, enz.	"	14.104.242		" 1.146.156.825
Belegging van kapitaal, reserves en pensioenfond ¹⁾		—		" 4.500.000
Gebouwen en meubelen der Bank		—		" 54.333.813
Diverse rekeningen		—		f 1.584.920.697
Passiva.				
Kapitaal	f	20.000.000		
Reservefond ¹⁾		—		" 4.454.252
Bijzondere reserves		—		" 13.494.514
Pensioenfond ¹⁾		—		" 10.956.268
Bankbiljetten in omloop		—		" 1.359.486.630
Bankassigtiën in omloop		—		" 138.035
Rek.-Courant } Van het Rijk	f	—		
} Van anderen	"	172.165.577,—		" 172.165.577
Diverse rekeningen		—		" 4.225.421
		—		f 1.584.920.697

Beschikbaar metaalsaldo 533.472.887
Minder bedrag aan bankbiljetten in omloop dan waartoe de Bank gerechtigd is 1.333.682.210
Schatkistpapier, rechtstreeks bij de Bank ondergebracht 92.000.000
¹⁾ Waarvan aan Nederlandsch-Indië (Wet van 15 Maart 1933, Staatsblad No. 99) f 57.977.150

Voornaamste toelendingen in gulden.

Data	Gouden munt en muntmater.	Circulatie	Andere opeischb. schulden	Beschikb. Metaal-saldo	Dek-kings-perc.
30 Sept. '40	1.132.053	1.359.487	172.304	533.473	± 75
23 " '40	1.130.477	1.318.362	171.359	549.355	± 77
16 " '40	1.128.389	1.314.789	184.183	543.086	75.3
6 Mei '40	1.160.287	1.158.613	255.183	607.242	83

Data	Totaal bedrag disconto's	Schatkist-prom. rechtstr.	Beleeningen	Papier op het buitenl.	Div. reken. (act.)
30 Sept. '40	99.926	92.000	216.050	300	54.334
23 " '40	62.206	54.000	213.296	300	53.754
16 " '40	78.270	70.000	210.876	300	52.034
6 Mei '40	9.853	—	217.756	750	20.648

¹⁾ Per 1 April 1940 herwaardeering van den goudvoorraad op basis van een depreciatie-percentage van 18 pct.

BANK VAN ENGELAND.

Data	Metaal	Bankbilj. in circulatie	Bankbilj. in Bank. Departm.	Other Securities	
				Disc. and Advances	Securities
25 Sept. '40	1.040	604.760	25.470	3.540	21.890
18 " '40	1.140	606.010	24.230	3.730	23.260
4 " '40	890	610.000	20.240	3.870	22.910
28 Aug. '40	930	610.040	20.200	3.880	24.620
23 Aug. '39	247.263	508.064	38.353	5.711	24.334

Data	Gov. Sec.	Public Depos.	Other Deposits		Reserve	Dek-kings-perc. ¹⁾
			Bankers	Other Acc.		
25 Sept. '40	147.810	13.530	115.980	51.900	26.270	14,5
18 " '40	157.820	10.880	128.790	52.160	25.110	13,1
4 " '40	146.100	10.850	116.280	48.450	20.880	11,9
28 Aug. '40	147.970	8.830	118.660	51.800	20.870	11,6
23 Aug. '39	99.666	22.371	92.132	36.229	39.199	26,0

¹⁾ Verhouding tusschen Reserve en Deposits.

DUITSCHER RIJKSBANK.

Data	Goud en deviezen	Renten-bank-scheine	Andere wissels chèques en schatkistpapier	Beleeningen
23 Sept. 1940	80,4	352,5	12.356,4	16,4
15 " 1940	77,1	369,2	12.792,5	29,8
7 " 1940	77,4	373,2	12.782,7	18,4
23 Aug. 1939	77,0	27,2	8.140,0	22,2

Data	Effecten	Diverse Activa	Circulatie	Rekg.-Activa	Diverse Passiva
23 Sept. '40	51,8	1.487,8	12.107,2	1.573,9	505,0
15 " '40	61,3	1.200,3	12.396,5	1.464,8	498,7
7 " '40	51,0	1.582,0	12.625,5	1.578,8	485,1
23 Aug. '39	982,6	1.380,5	8.709,8	1.195,4	454,8